Miroslava LUCHIANCICOVA (Metleaeva)
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

DUALITATEA TRADUCERII SUB ASPECT PSIHOLINGVISTIC

Double nature of translation in terms of psycholinguistic

Abstract: In the process of translation, which is a process of creation, some „conflictual" situations arise between the author and the translator. The temporal context, the double nature of translation, the fundamental differences between the process of creation of an artistic text and its translation must be taken into consideration during the transforming of the original text in the second material reality.

To understand the process that takes place in the translator's mind, *the translation-research* is marked by psychological aspects based on introspective observation.

Translation-research is a specific, experimental way to understanding the formation of the translated text's structure and the creation of a translation respecting faithfully the original content, saving specific features of the original text (in source language).

Key words: double nature of translation, temporal context, translation-research, psychology, experiment, introspective observation.

Rezumat: În procesul traducerii, care este un proces de creaţie, între autor şi traducător apar nişte relaţii „conflictuale". Contextul temporal, dualitatea traducerii, diferenţele principale dintre activităţile de creaţie a textului artistic şi traducere trebuie să fie luate în calcul în procesul transformării originalului în cea de a doua realitate materială.

Pentru a înţelege ceea ce se produce în mintea traducătorului, traducerea–cercetare este marcată de aspecte psihologice în baza observaţiei introspective.

Traducerea-cercetare este un drum specific, experimental spre înţelegerea formării structurii textului tradus şi creării unei traduceri fidele originalului.

Cuvinte-cheie: dualitatea traducerii, contextul temporal, traducerea-cercetare, psihologia, experiment, observaţie introspectivă.

De la August Schlegel, unul dintre primii care a încercat să fondeze teoretic imposibilitatea de a transpune fidel în altă limbă operele literare, până la ziua de azi ideea de intraductibilitate este împărtăşită de mulţi, circulând în lumea literară europeană, atingând, în primul rând, poezia. Includerea traducerii în domeniul lingvisticii s-a produs relativ târziu, deoarece abordarea structuralistă, respingând studierea semanticii, a ignorat problematica traductologică, prilejuind apariţia aşa-numitei *teorii a intraductibilităţii*, conform căreia traducerea în genere este imposibilă. S-a creat o situaţie paradoxală: seculara activitate practică părea a fi imposibilă şi, indirect, inexistentă.

BDD-A27864 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:12 UTC)

Postbelica explozie informațională a dus la schimbări esențiale în activitatea traductologică şi *Teoria intraductibilității* a suportat o puternică lovitură, factorii lingvistici creând nu doar complicații pentru traduceri, dar şi condiții pentru a le învinge, deoarece la baza structurii şi utilizării oricărei limbi se află unul şi acelaşi principiu, ceea ce face posibilă relația lor în procesul traducerii. „Indiferent de justețea unei sau altei ipoteze, prezența în toate limbile a unor trăsături universale esențiale nu trezesc niciun fel de dubii. Această universalitate, evident, e o importantă premisă de trecere reuşită în procesul traducerii de la o limbă la alta" (Комиссаров 2009: 17).

E de remarcat că în traductologia contemporană apare interesul față de insuficient studiata teorie a traducerii artistice, în special problema influenței psihologiei şi mentalității naționale asupra activității traducătorului. Traductologia experimentală, bazată pe lingvistica etnosocială, are la ordinea zilei o complicată problemă teoretică despre subiectivitatea traducătorului, viziunea sa asupra imaginii naționale a lumii sub aspectul dialogului dintre două literaturi şi culturi.

Precum remarcă Iuri Krivoturov, „traducerea este un complicat fenomen de natură comunicativă, compusă din componente ale modului fiziologic-psihologic (antropologic) de viață, ale sistemelor lingvistice de grai (limbă-sursă şi limbă-țintă) şi ale relațiilor de cele mai multe ori antagoniste dintre aceste sisteme, dar şi ale rezultatului de anulare a acestor contradicții în urma alegerii variantei optimale de transmitere a textului de la „limbă-sursă" la „limbă-țintă" (Кривотуров 2015: 125).

Bogdan Ghiu ia în discuție rolul major al autorului în transmiterea ideii spre cititor în cadrul limbii-surse (de origine) şi problema libertății traducătorului atunci când sunt traduse texte teoretice valoroase, care se apropie de textele artistice, prezentând modalitatea de creare în limba-țintă a unui limbaj corespunzător, complex pentru aşa maeştri ca: Deleuze, Derrida, Foucault, Bourdieu.

Şi aici ajungem să deducem o idee importantă: „Autorii sunt primii care traduc, traducerea începe mult înainte de traducerea interlingvistică propriu-zisă, prin care nu facem decât să transplantăm, să relansăm o singularitate relativ intraductibilă dintr-o limbă în alta, adică dintr-un spațiu de traducere între idiomuri singulare în altul. Există traducere pentru că există deja traducere, se traduce pentru că de la bun început, într-un mod încă misterios, dar către care doar gândirea-traducere poate să înainteze, se traduce" (Ghiu 2015: 2).

La această etapă putem vorbi despre *decodificarea, tălmăcirea, traducerea „limbajului" gândirii autorului de către autor, pentru a reda ceea ce el vrea să transmită receptorului* (*cititorului*).

În acest context, vom identifica şi analiza dificultățile întâlnite de traducător în procesul traducerii din limba-sursă în limba-țintă *pentru a reda gândul autorului, cu toate impedimentele înțelegerii textului original, strâns legată de recodificarea limbii-sursă în limba-țintă, având în vedere codul ei şi decodificarea gândirii autorului cu implicarea modului de a gândi al traducătorului.*

BDD-A27864 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:12 UTC)

Fiecare grup de comunicare aparţine unei culturi şi unei limbi individuale, şi, prin urmare, are propria sa mentalitate, psihologie naţională, ideologie şi viziune asupra lumii. Şi totuşi, nu suntem pe deplin de acord cu teza lui Ricoeur privind *absenţa unui criteriu absolut al unei traduceri bune*, şi anume din cauza interpretării arbitrare a sursei.

În opinia noastră, un astfel de criteriu este *sursa iniţială* a traducerii – *originalul,* dar indicator – o *analiză comparativă* a traducerilor existente a sursei originale: a textului autorului. Conformându-ne tezei lui Ricoeur, putem înţelege că orice traducere poate fi declarată echivalentă cu cea mai perfectă traducere a unei lucrări. În acest sens, nivelarea rezultatelor traducerilor este axată, în primul rând, pe „oportunitatea" unui anumit moment istoric.

Consecinţele unei asemenea atitudini faţă de traducere sunt prezentate în articolul lui Nicolae Râmbu, *Barbaria interpretării. Reflecţii despre hermeneutica lui Schleiermaher,* în care se accentuează momentul *de abuz de interpretare*: „S-ar putea să pară ciudată asocierea dintre interpretare şi barbarie, însă este vorba de un fenomen teribil, care a făcut numeroase victime".

Cercetătorul, bazat pe nişte regulamente axiomatice, crede că autorul textului original, precum şi traducătorul sunt, în esenţă, creatori. În acelaşi timp, Krivoturov face o importantă remarcă şi anume că în procesul de creare a lucrărilor, între ei apar nişte relaţii care pot fi catalogate drept conflictuale: „Însuşi textul, reflectat în conştiinţa traducătorului, este un fenomen al psihicului şi inevitabil subscrie idealului, spiritualului, psihologicului şi materialului (substratului material)" (Кривоторов 2015: 127).

Sunt opinii că lucrarea tradusă aparţine pe jumătate autorului şi pe jumătate cititorului sau, în cazul nostru, traducătorului, care contrazice purtătorii acestei idei, stabilind clar scopul traducătorului în lucrul său asupra originalului: a transmite prin arta sa individualitatea auctorială. Tot aici poate fi atribuită şi contradictoria întrucâtva definiţie „traducător-coautor".

E necesară o idee clară despre specificul de creaţie a unei opere literare şi acelaşi lucru în procesul de transpunere a textului original în limba adoptivă. Să evidenţiem doar factorii mai importanţi şi fundamentali ai interacţiunii celor două individualităţi creatoare, două sisteme psihosociale şi etnolingvistice în crearea şi recompunerea operei.

Mai întâi să ne oprim la „mediul temporal", noţiune propusă în cadrul prezentului studiu. În opinia noastră această noţiune – „mediul temporal" – include *o totalitate de factori etnosociali, istorici, culturali, mentali şi psihologici în perioada de formare, de existenţă şi de activitate creatoare a personalităţii de creaţie.* Psihologii contemporani de frunte atrag atenţia la relaţia reciprocă dintre legităţile psihologiei şi cele mai importante aspecte ale vieţii de toate zilele a omului.

Unul din întemeietorii psihologiei sociale, Kurt Levin, foarte mult timp în urmă ne-a lăsat o ecuaţie simplă: comportamentul este funcţia a două variabile – personalitatea unică a individului şi situaţia în care el sau ea săvârşesc faptele (Зимбардо 2000: 51).

Atât autorului, cât şi traducătorului îi este imposibil să se ferească sau să facă abstracţie de toate astea, deoarece ambii, deşi e recunoscută importanţa unicităţii indivi-

BDD-A27864 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:12 UTC)

duale în domeniul influenței, se află totuși sub acțiunea celei de a doua părți componente a influenței – *forța situației* (*forța momentului*). Din punct de vedere al *mediului temporal*, parte a factorului social-psihologic, asta se referă la întreg procesul literar.

Înțelegerea traducerii, importantă pentru cultura națională şi universală, fără o privire sintetică şi atotcuprinzătoare asupra ei ca produs concentrat din factori sociali, psihologici, morali, confesionali, estetici, politico-ideologici, tehnico-ştiințifici, economici, culturali şi alții din aceeaşi categorie spațiotemporală nu poate da o adecvată idee despre original şi autorul lui. Pentru consemnarea sintezei de trecere interdisciplinară la analiza procesului creator „autorul-traducător" propunem termenul generalizator „mediul temporal". Despre acest lucru au atenționat şi structuraliştii ruşi încă în anii '20 ai secolului trecut.

Amintind despre aşa-numita copaternitate „traducător-coautor", se poate de constatat că în ea este vădit ignorată noțiunea de *mediu temporal*. Problema se complică şi mai mult, pe măsură ce traducătorul se îndepărtează de parametrii temporali ai lucrării pe care o transpune în altă limbă. Chiar fiind contemporan cu autorul, traducătorul trebuie să țină cont de *mediul temporal* în care a fost creat originalul şi că el precede procesul traducerii. Nu e cazul însă de a uita de contextul temporal al traducătorului şi capacitatea acestuia de a-l înfrunta ca pe propria subiectivitate, dar şi de acțiunea asupra *mediului temporal actual*.

Astfel, se ajunge la constatarea *secundarității* actului traducerii. Din acest punct de vedere nici nu poate fi pusă problema copaternității „autor-traducător". Copaternitatea este o creație comună cu drepturi egale ale unor persoane inspirate de aceeaşi idee, iar traducerea e un proces „post-factum", un proces de transpunere a unui text literar original într-un spațiu cultural-informațional străin şi în haina altei limbi. Dar această *secundaritate* a traducerii e *paradoxală,* deoarece întregul paradox se reduce la faptul că în esența sa cultural-informațională orice *transpunere integrală a originalului literar e primară, ea neavând în limba inițială nicio analogie,* chiar şi în pofida faptului că mai există şi alte traduceri ale aceluiaşi text original. *Cauza acestei situații paradoxale rezidă în faptul că fiecare traducere poartă amprenta personalității unui traducător concret şi, la o adică, a mediului său temporal.*

Esența activității de traducere constă în *dualitatea* ei: pe de o parte, ea este secundară, pe de alta – primară. Cauza e necesar să fie căutată în analogiile şi diferențele procesului creării originalului şi traducerii. Principalele diferențe dintre activitățile de creație şi traducere, în plan creativo-psihologic, constau în faptul că:

a) consumul de energie psihică a autorului e direcționat în materializarea creativă a *propriului* obiect imaginar în spațiul lingvistic autohton;

b) consumul de energie psihică a traducătorului e direcționat la materializarea unui obiect real, dar *străin* în alt spațiu etnolingvistic şi cultural;

c) autorul e *liber* în procesul său de creație;

d) traducătorul e *dependent* de original, iar calitatea muncii sale e direct proporți-

BDD-A27864 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:12 UTC)

onală cu *empatia*, adică, e vorba de capacitățile sale de a retrăi emoțiile avute de autor în procesul creării operei şi, în plus, de a se familiariza cu *mediul temporal al autorului*. Cu alte cuvinte, traducătorul trebuie să îmbine în sine trei feluri de empatie:

– *emoțională*, bazată pe mecanismul de proiecție şi de imitare a reacțiilor altei persoane;

– *cognitivă*, întemeiată pe procese intelectuale: comparația, analogia etc.;

– *predicativă*, manifestându-se în previziunea altei persoane în anumite situații (Головин 2001: 951-952). Mai ales acest moment se referă la motivarea autorului şi a personajelor sale din lucrarea de pe masa traducătorului.

Dar să ne referim mai detaliat la *asemănarea şi diferența imaginației creative a autorului şi cea a traducătorului*. E de evidențiat că şi la unul, şi la celălalt ea scoate în evidență concepția artistică despre lume, apoi despre una şi aceeaşi natură a imaginilor artistice în procesul de acțiune a componentelor psihice, obținute în experiența anterioară de viață.

În procesul activității lor, şi autorul, şi traducătorul dau dovadă de o *imaginație activă*, fiind vorba de o combinare a gândirii abstracte cu imagini care iau o formă deosebită în activitatea ulterioară, constând în imaginea sau visul dorite ca o condiție necesară într-o realizare de mai lungă durată. Însă numitul tandem, „autor-traducător", are diferite tipuri de imaginație:

a) *creativă* – în cazul autorului presupune crearea independentă a imaginilor, realizate în noi şi originale lucrări, fără analogii, în care noutatea poate fi obiectivă, când imaginile şi ideile nu repetă nimic din ce ar putea fi o experiență a altor oameni sau subiectivă, atunci când se repetă lucrări anterioare, dar pentru prezentul autor ele sunt noi şi originale;

b) *reproductivă* – în cazul traducătorului totul se desfăşoară în cadrul materialului deja descris, „având la bază crearea unei sau altei imagini, corespunzătoare descrierii" (Головин 2001: 103-105). Aşadar, traducătorul reconstituie materialul inițial în alt mediu etnolingvistic cu propriile resurse imaginative (imaginația arbitrară şi involuntară) de care, personal, dispune. Precizăm că *imaginația arbitrară* e caracteristică pentru realizarea sarcinilor artistice comentate, iar cea *involuntară* e specifică viselor şi cugetărilor profunde. Aici includem *intuiția, gândirea euristică*. Astfel, ne ciocnim cu diverse tipuri de imaginație creativă, fapt care în niciun caz nu minimalizează potențialul creativ al imaginației reconstitutive a traducătorului.

Similitudinea procesului creativ la autor şi, respectiv, la traducător se observă în special în domeniul stilistic şi lexical-gramatical. Toate nuanțele căutării cuvântului necesar, transmiterea propriei sale semantici, contextuale şi intertextuale, întregul proces de reconstituire a textului original în sisteme sintactice, stilistice, metrice şi chiar fonetice ale limbii traducerii corespunde totalmente căutărilor creative întreprinse de autor. Traducerea este axată pe text, care este scopul, obiectul şi rezultatul traducerii. Acest proces poate fi numit o transformare în cea de **a doua realitate materială** a operei poetice originale, înveşmântată în haina altei limbi, dar care a păstrat spiritul şi, în măsura posibilităților, potențialul artistic al originalului.

BDD-A27864 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:12 UTC)

Referințe bibliografice

1. Ghiu 2015: Bogdan Ghiu, *Europa este traducere,* interviu consemnat de Matei Martin. În: *Dilema veche*, 2015, nr. 586, p. 7-13. Disponibil la: http://dilemaveche.ro/sectiune/zi-cultura/articol/europa-este-traducere-interviu-bogdan-ghiu.

2. Головин 2001: С. Ю. Головин *Словарь психолога-практика.* – 2-е изд., перераб. и доп., Мн.: Харвест, М., АСТ.

3. Зимбардо 2000: Ф. Зимбардо, Ляйппе М., *Социальное влияние*. СПб. Изд. «Питер».

4. Комиссаров 2009: В. Н. Комиссаров, *Перевод как объект лингвистического исследования*. Хрестоматия. *Проблемы переводческой интерпретации текста в трудах российских лингвистов конца 20-го, начала 21-го веков.* Изд. Лингва, Ереван, с. 5-21.

5. Кривотуров 2015: Юрий Кривотуров, *Интерпретационные стратегии в лингвистике, переводе и дидактике*. Inst. de Cercet. Filologice şi Interculturale, Chişinău, ULIM.

BDD-A27864 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:12 UTC)